

Cultural Pathology of the Baluch People based on Proverbs

Ishaq Mirbalouchzaei^{*1}, Mohammad Akbar Sepahi², Somayeh Porki³

Received: 16/07/2023
Accepted: 02/11/2023

* Corresponding Author's E-mail:
i.mirbalouchzaei@velayat.ac.ir

Abstract

Research on the local languages and dialects of Iran and the collection of various cultural manifestations, including proverbs, leads to a better understanding of the culture and history of the tribes, preserving their dialect and culture, and finally a better understanding of the Iranian languages and culture. Proverbs are a major part of the popular culture of the Baluch people, and a careful study of them will pave the way for the study of cultural patterns, social values, and sociological research.

Most of these proverbs have great moral meanings that play an essential role in teaching transcendent ideas and concepts, transmitting ethnic and generational experiences, and the advancement of individuals in society, but there are also proverbs that have negative functions in history, which have been the cause of social and cultural damage and failure. This research studied this group of proverbs by library and analytical method in order to have an increasing cultural awareness and promote rational views in Baluch society and culture.

1. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Velayat University, Iranshahr, Iran.
<http://www.orcid.org/0000-0003-1375-6870>
2. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Velayat University, Iranshahr, Iran.
<http://www.orcid.org/0000-0002-7805-4442>
3. MA Graduated in Persian Language and Literature, Velayat University, Iranshahr, Iran.
<http://www.orcid.org/0000-0007-2125-608X>

© 2024 The Author(s). Published by TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

Although the number of such proverbs is limited, they have caused cultural damage in society due to their widespread use.

Cultural harms have been studied in three areas of individual, family and society along with superstitious beliefs in the field of culture. However, the findings of the current research show the highest frequency in injuries that are related to families. Nonetheless, an independent and documented research with a specific statistical community has not been done in this regard.

Keywords: Popular culture; Baluch proverbs; pathology; cultural promotion.

Research background

The authors understand that part of the cultural damages of the Baluch people is rooted in the beliefs and thoughts of this people. This study was conducted Considering that the proverbs of each nation have an ideological function and can represent the beliefs and thoughts of each nation or have an effect on changing the attitude and behavior of the nations. Regarding Baluchistan folk culture, studies worthy of mention have not been done and from the parts of Baluch folk culture, only proverbs are taken into consideration by researchers, dissertations and books in this field have generally been written with a descriptive and ethnographic approach, which have rarely entered into pathological analysis and perspective. Accordingly, the present research will be the first serious step in the cultural pathology of this ethnic group. This research is based on authentic examples from reliable sources, data collection in this research was done by library method.

Objectives, questions, and assumptions

The current research has been carried out with the aim of a deeper cognitive understanding of the functions of proverbs in Baluch culture, analysis of the content of proverbs, meditation on cultural functions, examination of its expression in culture and its behavioral feedback in society. The important questions of the research were: What is the value of proverbs in folklore? What functions can be listed for proverbs? Does compliance with the content of proverbs have a negative and culturally harmful function?

The main discussion

Folklore is the treasure of secrets of a nation, which forms a part of the foundation of that nation's thinking and identity. One of the basic ways of knowing peoples is to study folklore. "The term popular culture was first used by Rashid Yasemi in her speech in February 1916 instead of folklore" (Mahindoost, 2002, p. 57). "Sometimes pathology is used to express abnormal, worrying states or bad performance in other areas such as the disease of society." (Khordad, 2009, p. 11). Proverbs are one of the manifestations of popular literature that are common and current among the speakers of any language and as one of the main foundations of popular culture, they contain the essence of ancestral customs, beliefs and even legends of the past. They are known for the basic ways of studying and understanding cultures, which show the true and real life of the speakers of each language (Sipak, 2010, p. 15; Naseri, 2011, p. 9). If we define identity from a sociological and cultural point of view as "constructed within time, place, space and social position of the individual" (Mohseni and Doran, 2004, p. 87), it should be noted that "every person's life, his feelings of happiness and unhappiness, her goals and lifestyle depend more than anything else on his beliefs and convictions" (Mazaheri, 2014, p.90).

The role of the family in the institutionalization of normal behavior and the necessity of serious attention to the fundamental education of the future generations is the key to the development and implementation of culture in the society. One of the striking harms in Baluch families is the forced marriage of young girls. "Child marriage is one of the issues that deprives a large number of children of their rights. According to the definitions, early marriage refers to a marriage in which the couple or one of them has not reached the age of 18" (Iftekharzadeh, 2014, p. 110). The society is the result of the gathering of families, which means that on the one hand, all the harms of the family are manifested in the society, and on the other hand, the society itself also needs serious cultural pathology because every society produces culture and lives which is based on the process of social life and interaction with other societies, and accordingly many cultural harms are "imposed on the individual by the social system" (Mohseni Tabrizi, 1991, p. 43).

Conclusion

Some of the main findings in this study were tribal prejudices and universal hostility, early and intra-tribal marriages, misogyny, lack of attention to children's rights, approval of polygamy, determinism and belief in magic, among other. The cultural and social features of the Baluch people are confirmed by the cultural-linguistic data (proverbs) as one of the prominent manifestations of its popular culture. Of course, the first way to treat and deal with pests, whether physical or mental, is to identify and then accept it, which was the effort of this research to highlight these damages. The social fabric of the Baluch people, the experience of tribal governments, the harsh nature and lifestyle based on nomadism, animal husbandry and agriculture have been effective in the emergence of such attitudes that were presented as harm in these proverbs. The cultural damage of the Baluch people as a serious threat has threatened the health of the society and if we

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

***Vol. 12, No.55
April & may 2024
Research Article***

accept that the individual, the family and the society form a triangle. And behavioral disorders in each of them cause all-round damage, therefore, the necessity of expanding the process of socialization and social control in the institution of the family as the first social institution is one of the seriously proposed solutions for education. They will be law-oriented and demanding citizens.

آسیب شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها

اسحاق میربلوچ زائی^{۱*}، محمداکبر سپاهی^۲، سمیه پرکی^۳

(دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۲۵ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۱۱)

چکیده

پژوهش درباره زبان‌ها و گویش‌های محلی ایران و جمع‌آوری نمونه‌های مختلف فرهنگی از جمله مَثَل‌ها، موجب شناخت بهتر فرهنگ و تاریخ اقوام، حفظ گویش و فرهنگ آن‌ها و در نهایت شناخت بهتر زبان‌ها و فرهنگ ایرانی می‌شود. ضرب‌المثل‌ها، بخشی عمده از فرهنگ عامه مردم بلوچ هستند که بررسی دقیق آن‌ها در مطالعه الگوهای فرهنگی، ارزش‌های اجتماعی و تحقیقات جامعه‌شناختی راهگشا خواهد بود. بیشتر این مَثَل‌ها دارای مفاهیم عالی اخلاقی و فرهنگی هستند که در آموزش اندیشه‌ها و مفاهیم متعالی، انتقال تجربیات قومی و نسلی و پیشرفت افراد در جامعه نقشی اساسی دارند، اما مَثَل‌هایی نیز وجود دارند که کارکردهایی منفی

۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ولایت، ایرانشهر، ایران (نویسنده مسئول)

*i.mirbalouchaei@velayat.ac.ir
<http://www.orcid.org/0000-0003-1375-6870>

۲. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ولایت، ایرانشهر، ایران
<http://www.orcid.org/0000-0002-7805-4442>

۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه ولایت، ایرانشهر، ایران
<http://www.orcid.org/0000-0007-2125-608X>

دارند و به نظر می‌رسد که در گذر تاریخ، مایه آسیب و ناکامی‌های اجتماعی و فرهنگی بوده‌اند. این پژوهش به روش مطالعه کتابخانه‌ای و به شیوه تحلیلی به بررسی این دسته از مثل‌ها پرداخته است تا تأثیری در افزایش آگاهی فرهنگی و ارتقای نگاه‌های منطقی و معقول در جامعه و فرهنگ بلوچ داشته باشد. هرچند شمار این قبیل مثل‌ها کم است، اما به سبب رواج گسترده، باعث ایجاد آسیب فرهنگی در جامعه شده‌اند. آسیب‌های فرهنگی در سه حوزه فرد، خانواده و اجتماع به همراه باورهای خرافی حوزه فرهنگ بررسی شده‌اند. هرچند یافته‌های پژوهش حاضر، بیشترین فراوانی را در آسیب‌هایی که مربوط به خانواده‌هاست نشان می‌دهد، اما پژوهش مستقل و مستندی با جامعه آماری مشخص در این خصوص صورت نگرفته است. **واژگان کلیدی:** فرهنگ عامه، ضرب‌المثل‌های بلوچ، آسیب‌شناسی، ارتقای فرهنگی.

۱. مقدمه

زبان بلوچی با گویش‌ها و لهجه‌های گوناگون و ادبیات شفاهی گسترده، یکی از نمودهای فرهنگی برجسته بلوچستان و بخشی عمده از هویت ایرانی است. ادبیات بین بلوچ‌ها از زمان‌های کهن عموماً به صورت شفاهی رواج داشته است و بخش عمده داشته‌های فرهنگی این قوم نمود شفاهی دارد. ضرب‌المثل‌ها به عنوان یکی از بخش‌های عمده فرهنگ عامه در کنار سایر عناصر فولکلور، بخشی از هویت قوم بلوچ را تشکیل می‌دهند که موجب پندآموزی و آگاهی بخشی می‌شوند. بسیاری از ضرب‌المثل‌های این قوم سرشار از مفاهیم متعالی اخلاقی و دارای بُعد فرهنگی مثبت و سازنده هستند. ضرب‌المثل‌هایی هم هستند که زاییده شرایط خاص زیستی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی حاکم بر جامعه بوده‌اند که در فرهنگ مردم با ظاهری زیبا و آهنگین جا افتاده‌اند و گاهی مانند سمی کشنده در نابود کردن اندیشه‌های پویا و انرژی بخش در جامعه کارکرد می‌یابند. تلاش نگارندگان در این پژوهش، بررسی و شناسایی این نوع

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مثل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

مثل‌هاست. بی‌تردید بخشی از این مثل‌ها در اثر رشد آگاهی و پیشرفت جامعه سستی، کم‌رنگ یا دچار تحول شده‌اند، اما نگارندگان که خود زیسته و پرورش‌یافته همین فرهنگ هستند با نگاهی آسیب‌شناسانه به بررسی چنین ضرب‌المثل‌هایی پرداخته‌اند تا به‌عنوان بخشی از تاریخ نگرش فرهنگی این قوم به تحقیقات بعد یاری برسانند.

۲. پیشینه پژوهش

نگارندگان با درک این مهم که بخشی از آسیب‌های فرهنگی قوم بلوچ، در باورها و اندیشه‌های این قوم ریشه دارد و با علم به اینکه ضرب‌المثل‌های هر قوم کارکرد اندیشگانی دارند و می‌توانند باورها و اندیشه‌های هر قوم را بنمایانند یا در تغییر نگرش و رفتار اقوام نیز تأثیر داشته باشند، این تحقیق را انجام داده‌اند. درمورد فرهنگ عامه بلوچستان مطالعات در خور توجهی انجام نشده است و از محدود بخش‌های فرهنگ عامه بلوچ صرفاً ضرب‌المثل‌ها، مورد عنایت محققان قرار گرفته‌اند، برای نمونه در هر یک از پایان‌نامه‌های زیر، فصلی به ضرب‌المثل‌ها اختصاص یافته است:

- نرمایشیری، اسماعیل (۱۳۷۶)، پژوهشی در فرهنگ و ادب مردم ایرانشهر.
- میربلوچ زائی، اسحاق (۱۳۸۳)، فرهنگ عامه مردم سراوان بلوچستان.
- مرادزاده، احمد (۱۳۹۴)، فرهنگ عامه تفتان.
- و کتاب‌هایی نیز در این حوزه نگارش یافته‌اند:
- دولتی‌بخشان، عبدالعزیز (۱۳۸۹)، پیران زمانگ.
- کرد، درمحمد (۱۳۸۹)، تحقیقی در امثال و حکم زبان بلوچی.
- سپاهی، محمد اکبر و میربلوچ زائی، اسحاق (۱۳۹۲) ضرب‌المثل‌های بلوچ.

- محمودزهی، موسی و داوری، مریم (۱۳۹۳)، *ضرب‌المثل‌های بلوچی گویش جاسک*.

- کشاورز، رسول‌بخش (۱۳۹۴)، *بتل گنج و بلوچی گالوار*.

با مراجعه به تمام این پژوهش‌ها مشخص شد که رویکرد پژوهشی نگارندگان صرفاً توصیفی بوده و فقط به گردآوری و ثبت ضرب‌المثل‌های بلوچی پرداخته‌اند و کم‌تر به تحلیل و نگاه آسیب‌شناسانه ورود کرده‌اند. بنابر چنین ضرورتی، پژوهش حاضر در نوع خود نخستین گام جدی در آسیب‌شناسی فرهنگی این قوم خواهد بود. تکیه این پژوهش بر شاهد مثال‌های معتبر از منابع دست اول است. گردآوری داده‌ها در این پژوهش به روش کتابخانه‌ای بوده است. در خصوص ترجمه مثل‌ها از بلوچی به فارسی، ضمن اینکه نگارندگان خود از گویشوران زبان بلوچی هستند، از فرهنگ‌های معتبر زبان بلوچی مثل هاشمی (۲۰۰۰)، دشتی (۲۰۱۵) و جهان‌دیده (۱۳۹۶) نیز بهره برده‌اند. شیوه نگارش عبارات بلوچی پژوهش، با شیوه پیشنهادی سید ظهورشاه هاشمی (۱۹۹۰) تطبیق داده شده است که کمابیش میان نویسندگان و ادیبان پذیرفته شده است.

۳. چارچوب نظری

۳-۱. زبان، جامعه‌شناسی و فرهنگ عامه

فرهنگ عامه، گنجینه رازهای هر ملت است که بخشی از بنیان اندیشگی و هویت آن ملت را تشکیل می‌دهد. یکی از راه‌های اساسی شناخت اقوام، بررسی فرهنگ عامه است. «در ایران از اصطلاح فولکلور تعبیر و اصطلاحات دانش عوام، فرهنگ عوام، فرهنگ عامیانه، فرهنگ توده، فرهنگ مردم، فرهنگ عامه و... به دست داده شده است. اصطلاح فرهنگ عامه را نخستین بار رشید یاسمی، در سخنرانی اسفند ۱۲۹۴ خورشیدی

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

به جای اصطلاح فولکلور به کار گرفت» (میهن‌دوست، ۱۳۸۰، ص. ۵۷) که اکنون در جامعه دانشگاهی اصطلاحی پذیرفته شده است. نقد جامعه‌شناختی تأثیر متقابل محیط اجتماعی و اثر را بر یکدیگر مورد بررسی قرار می‌دهد، از ره‌یافت نظریه‌ها و روش‌های جامعه‌شناختی می‌توان به سادگی متون ادبی و به‌ویژه مواد خام فولکوریک را از نو به سخن درآورد و «تار و پودشان را شکافت، ساختشان را شناسایی کرد، زبانشان را حلاجی کرد و مبانی و مبادی فلسفی‌شان را فهمید» (میلانی، ۱۳۷۸، ص. ۸). به همین دلیل بسیاری از منتقدان ادبی معتقدند «شناخت و تحلیل آثار ادبی، بدون بررسی و تحلیل جامعه و فرهنگی که در سایه آن نشو و نما یافته‌اند، میسر نیست. بنابراین تحقیق و تدقیق در نحوه معیشت، روابط اجتماعی، باورها، شکست‌ها و پیروزی‌ها، دردها و شادی‌ها و در کل نشیب و فرازهای جامعه، قابل اهمیت است» (صارمی، ۱۳۸۲، ص. ۱۳). همچنان‌که جامعه‌شناسی زبان بر این نکته تأکید ویژه‌ای دارد که «زبان می‌تواند آشکارکننده باورهای ذهنی و نهادینه‌شده انسان‌ها باشد» (محمودی‌بختیاری، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۵)، پژوهشگران، مَثَل را «یکی از جلوه‌های فرهنگ عامه و آینه افکار، عادات، باورها و فرهنگ مردم یک جامعه» دانسته‌اند (پارسا، ۱۳۹۴، ص. ۳). رویکرد علمی تحقیق پیش رو نیز بر همین اصل استوار است، زیرا ضرب‌المثل‌های بلوچی گنجینه‌ای مهم و قابل توجه از زبان و ادبیات شفاهی و فرهنگ عامه بلوچ‌زبانان هستند که جلوه‌های مختلفی از فرهنگ و ادبیات این مردم را می‌توان در آن مطالعه کرد.

۲-۳. آسیب‌شناسی

هر چند این اصطلاح معنا و کاربردهای معمول و مشخصی دارد، اما «گاهی از این واژه برای انواع ناهنجاری‌ها، رفتارهای انحرافی یا حالت‌های غیرمعمول در عملکرد یا رفتار

استفاده می‌کنند ... گاهی از این واژه برای بیان حالت‌های غیرعادی، نگران‌کننده یا عملکرد بد در حوزه‌های دیگر نیز استفاده می‌کنند، مثل بیماری جامعه» (خراد، ۱۳۸۸، ص. ۱۱). آسیب‌های فرهنگی و انحرافات اجتماعی به اعمالی گفته می‌شود که «به طریقی به حفظ و پیش‌برد ساختارهای بنیادی جامعه، لطمه وارد آورد. اعمالی که با حفظ منافع اصلی جامعه در تضاد باشد» (معدن‌کن، ۱۳۶۹، ص. ۱۹). به چنین نگرش و دورنمایی از این اصطلاح بهره برده‌ایم.

۳-۳. قوم‌مداری

بروس کوئن «گرایش افراد یک جامعه در جهت برتر پنداشتن فرهنگ ویژه‌شان» (کوئن، ۱۳۸۹، ص. ۴۴) را قوم‌مداری می‌خواند. تک تک افراد جوامع خاص «بر اثر عادت و سنت و غالباً به وسیله رویکردهای اجتماعی تلقین شده، تحریک به قوم‌مداری» (همان) می‌شوند. در جامعه بلوچستان قوم‌مداری در نمودهای گوناگونی دیده می‌شود. البته در جوامع مدرن نیز با نمونه‌های مدرن و متفاوتی روبه‌رو هستیم، مثلاً «شهرنشینان، روستاییان را دهاتی می‌انگارند، در حالی که روستاییان نیز به نوبه خود شهری‌ها را کلاه‌بردار می‌خوانند. جوان‌ها از پذیرش صاحبان قدرت اکراه دارند، حال آن که بزرگ‌سالان آن‌ها را جوانک‌های گستاخ می‌خوانند» (کوئن، ۱۳۸۹، ص. ۴۴). قوم‌مداری بر صاحبان مذهب و متعصبان فرقه‌های دینی هم تأثیر می‌گذارد و در رویکردهای خاصی قابل مشاهده است. نگارندگان ضمن آگاهی از آثار و نتایج مثبت قوم‌مداری، در این پژوهش مشخصاً در پی بررسی آثار سوء آن با تکیه بر فرهنگ عامه بوده‌اند، زیرا قوم‌مداری افراطی به «طرد بیهوده خردمندی و دانش فرهنگ‌های دیگر می‌انجامد و از

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

تبادل و غنای فرهنگی جلوگیری می‌کند» (همان، ص. ۴۵) و درست و دقیق در چنین برداشت و ذهنیتی است که آسیب‌ها مجال ظهور و بروز می‌یابند.

۴-۳. ضرب‌المثل و کارکرد اندیشگانی آن

ضرب‌المثل‌ها یکی از نمودهای ادبیات عامه هستند که بین گویشوران هر زبان رایج و جاری‌اند و به‌عنوان یکی از پایه‌های اصلی فرهنگ عامه، دربردارندهٔ عصارهٔ آداب و رسوم اجدادی، باورها و حتی افسانه‌های گذشتگان هستند و از راه‌های اساسی بررسی و شناخت فرهنگ‌ها شناخته می‌شوند که زندگی حقیقی و واقعی گویشوران هر زبان را نشان می‌دهند (ر.ک. سپیک، ۱۳۸۹، ص. ۱۵؛ ناصری، ۱۳۹۰، ص. ۹). «مثل در لسان اهل ادب عبارت است از تشبیه امری به امری یا چیزی به چیزی تا از آن فایده‌تی معنوی حاصل شود» (برقی، ۱۳۶۷، ص. ۳). از نظر کاربرد، اصطلاحات نزدیک به مَثَل، امثال و تمثیلات هستند؛ امثال «حکایات کوچک اخلاقی» معادل فابل در زبان‌های لاتین و داستان یا داستان در زبان فارسی است و عموماً شخصیت‌های داستانی نباتات یا حیوانات هستند و تمثیلات نیز داستان‌اند، اما شخصیت‌ها انسانی داشته‌اند (ر.ک. برقی، ۱۳۶۷، صص. ۴-۷).

ضرب‌المثل‌ها بخش عمده‌ای از میراث فرهنگی بشریت و بازتاب‌دهندهٔ اعتقادات و سنن کهن و آینهٔ تمام‌نمایی از شرایط اجتماعی و زیستی اعصار مختلف‌اند که به پژوهشگران عصر حاضر این امکان را می‌دهند تا معیارهای حاکم بر روزگاران گذشته را بازسازی کنند؛ معیارهایی که برخی از آن‌ها، لنگ‌لنگان همچنان خود را تا عصر حاضر نیز کشانده‌اند. «مَثَل در هر ملتی نمایندهٔ افکار و روحیات آن ملت است و چه‌بسا با شناخت ریشهٔ یک مثل بتوان به قدرت فکر و چگونگی اصالت اجتماعی و ذوق ملتی پی برد» (همان، ص. ۷). رویکرد علمی نشانگر این است که «مطالعهٔ

ضرب‌المثل‌های هر ملت به خوبی می‌تواند خلیات، عادات خوب و بد، فکر و اندیشه، حساسیت‌ها یا علایق مردمان» (حیدری، ۱۳۹۶، ص. ۱۹۶) آن قوم و ملت را نشان دهد. پس با این تعبیر ضرب‌المثل‌ها بیانگر اندیشه‌ها و نگرش‌های عمیق فرهنگی هستند و نباید از کارکرد اندیشگانی آن‌ها غافل بود.

۴. بحث و بررسی

۴-۱. آسیب‌های فرهنگی در فرد

اگر به‌لحاظ جامعه‌شناختی و فرهنگ‌شناسی، هویت را «ساخته و پرداخته ظرف زمان، مکان، فضا و موقعیت اجتماعی فرد» (محسنی و دوران، ۱۳۸۳، ص. ۸۷) تعریف کنیم، باید متذکر شد که «زندگی هر فرد، احساس خوشی و ناخوشی او، اهداف و طرز زندگی‌اش بیش از هر چیز به باورها و اعتقادات او بستگی دارد» (مظاهری، ۱۳۹۳، ص. ۹۰) و این معنا و تعریف مفهوم شخصیت را هم به ذهن می‌آورد، زیرا «شخصیت به همه ویژگی‌ها و صفاتی اطلاق می‌شود که نشانگر رفتار یک شخص‌اند. الگوهای تفکر و احساس، برداشت شخص از خود، رویکردها، ذهنیت و عادات آشکار یک فرد، شخصیت او را می‌سازند» (کوئن، ۱۳۸۹، صص. ۸۵-۸۶) و این‌گونه معنا و تعریف هویت گسترده‌تر خواهد شد، زیرا در این مواقع باید پذیرفت که هویت را جز آنچه گفته شد، می‌توان مجموعه یا «نظامی از باورها، ارزش‌ها، رسوم و رفتاری دانست که اعضای جامعه به‌کار می‌بندند تا خود را با جهان‌شان و نیز با یکدیگر سازگار سازند» (قاسمی، ۱۳۸۳، ص. ۱۵۳). پس با چنین تعریفی، هویت دربرگیرنده ارزش‌های فرد و اجتماع است. بنابراین نخست به بررسی آسیب‌های فرهنگی قوم بلوچ در بُعد فردی

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

ذیل دو عنوان «فردگرایی و دیگرناپذیری» و «اطاعت، تسلیم و سرسپردگی در برابر رهبران قبیله‌ای و دینی» می‌پردازیم.

۱-۱-۴. دیگرناپذیری و فردگرایی

فردگرایی افراطی، ازجمله عناصر آسیب‌زای فرهنگی قوم بلوچ است. فردگرایی در یک معنی دیگرناپذیری و خودبستگی است و در معنایی دیگر پرهیز از جمع است، در فردگرایی، فرد فقط به منافع خود می‌اندیشد و دیگری را در نظر نمی‌آورد. احساس فردی در چنین جوامعی بر احساسات عمومی غلبه دارد. تعریف آکادمیک فردگرایی: «مفهوم آن، برتر پنداشتن فرد از جمع و قائل شدن اهمیت برای فرد در برابر جمع است» (آقابخشی و افشاری‌راد، ۱۳۸۳، ص. ۳۱۱). بنابراین از نظر ارزش‌های فرهنگی، افراد جامعه فردگرا، خود و اقوام خود را بر دیگران ترجیح می‌دهند و از لحاظ احساسی و عاطفی، خود را از گروه‌های دیگر مستقل می‌بینند. به عبارت دیگر، گرایش به رفع نیازها و تحقق منافع و مصالح شخصی و خصوصی، همان خودمداری است. با وجود پیامدهای مثبت فردگرایی، هدف از بحث در پژوهش حاضر، آن نوع فردگرایی همراه با دیگرناپذیری است که عموماً وجه منفی دارد. «در سطح جامعه برخی از اشکال فردگرایی که جنبه خودخواهانه پیدا می‌کند، می‌تواند مانعی برای توسعه به حساب آید، زیرا مانع مشارکت اجتماعی، تعاون و همکاری می‌شود ... یکی از عواملی که می‌تواند روی مشارکت و کار گروهی در جامعه کنونی ما تأثیر بگذارد، فردگرایی است» (قادری و القونه، ۱۳۹۶، صص. ۳-۴). فردگرایی منفی، معطوف به خودمداری، منیت، کسب سود شخصی به قیمت متضرر شدن دیگران، اتکای افراطی به خود و داشتن شخصیت اقتدارگراست (ر.ک. معیدفر و صبوری، ۱۳۸۹، ص. ۹۴).

اما تأمل در چند مثل:

- دگر دگر انت، وتی جگر انت (رخشانی، ۱۳۸۳، ص. ۶۶).

degar degarent; wati jagarent

برگردان: دیگری، دیگری است، خودی جگر (گوشه) است.

- دو سرگ به یک لویی تهء جوشء نه وارت (همان، ص. ۷۰)

do sarag be yakk loyi tahâ jôša nawârt

برگردان: دو تا کله پاچه، در یک دیگ نمی جوشند.

- آپء که یهت ماں هانه، اول وتی پدا بیگانه (سپاهی و میربلوچزائی، ۱۳۹۲، ص. ۲۴)

âpê ke yaht ma hâna; awal wati padâ bêgâna

برگردان: «آبی که به خانه می آید، اول خویش سپس بیگانه» (همان).

- جان گون جانء اوشتیت، جامگ دورء جان (همان، ص. ۶۳)

jân gôn jâna ôštît; jâmag dure jân

برگردان: «اعضای بدن از هم جدا نمی شوند، اما پیراهن از بدن جدا می شود»

(همان).

- دورین آچش، دستء گرمء نه کنت (همان، ص. ۸۸)

durên âč eş dasta garma nakant

برگردان: «با آتش دور، نمی توان دست ها را گرم کرد» (همان).

از تأمل در شواهد ذکر شده می توان نوعی عدم اعتماد، بدبینی و خودمرکزپنداری مضاعف را در نگرش گویندگان و پای بندان به چنین تعبیری دریافت که با عنایت به سازوکار رسوم و آیین فرهنگ عامه، پای بندی و عمل به این قوانین نانوشته ضرورت دارد و تردید در آن ها نوعی تنبیه یا طرد اجتماعی را در پی خواهد داشت. وجود چنین نگرش هایی در جامعه سنتی و همراهی و همگامی بخشی از اجتماع با آن در تضاد روشن با نگرش های توسعه باور و فعالیت های جمعی و کار گروهی است.

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

۲-۱-۴. اطاعت محض و سرسپردگی به رهبران قبیله‌ای و دینی

هر چند ساختار اجتماعی سنتی در بلوچستان قبیله‌ای، سردارمحور و خان‌سالار بوده و این زعم کمابیش نقش مثبتی در ایجاد نظم و امنیت داشته است، اما به سبب ظلم و سوء استفاده از قدرت در نظر بسیاری از نسل‌های بعد، مسبب ویرانی بلوچستان نیز بوده است. «اگر مصیبت خشک‌سالی و هجوم ملخ و غارت مالیات‌گیران چیزی را باقی می‌گذاشت، توسط سرداران و خوانین محلی غارت می‌شد، هر خان کوچکی در بلوچستان وسایل شکنجه یک جبار قرون وسطی را داشته است» (دامنی، ۱۳۹۳، ص. ۱۰۰). با وجود آنکه استقرار جمهوری اسلامی در این سرزمین ساختار شاهنشاهی را فرو ریخته و نظام طبقاتی از بین رفته است، اما همچنان مردم هر قبیله و طایفه‌ای خود را مرید چشم‌بسته سردار قبیله خود می‌دانند. بنابراین «برانداختن شکل ظاهری دستگاه حکومتی نتوانسته باورهای ذهنی افراد را تغییر دهد. برای اینکه ذهن بلوچ اگر ترس از قدرت سردار و خان را فراموش کند، باید بنیادهای فرهنگی‌اش دگرگون شود» (عسگری، ۱۳۵۷، ص. ۱۷۷) و این تفکری سردارمنشی در مناطق مختلف با وجود تفاوت‌ها در برداشت، همچنان رواج دارد. چنین نگرش و رفتاری نسبت به رهبران دینی نیز در جامعه امروز بلوچستان کمابیش نمود دارد؛ معمولاً هر امری از جانبشان به علت صدور از کسوت دین، چه بسا کارکرد و تأثیرگذاری افزون‌تری نسبت به سرداران قبایل دارد و عموماً انتقاد در این ساختار چندان جایگاهی ندارد.

نمود این نگرش در چند مَثَل:

– دادانی لائک چاکر انت، که کوت ء کلاتانی واجه انت (سپاهی و میربلوچ زائی، ۱۳۹۲،

ص. ۷۷)

dādāni lâek č âkarent; ke kôt o kalâtâni wâjah ent

برگردان: شایسته سخاوت، چاکر است که قلعه‌ها و دژهای استوار دارد.

- سرء گون سران، مهج ے ژین (همان، ص. ۱۰۲).

sara gôn sarân majêř ên

برگردان: «سرت را با سران درگیر مکن» (همان).

- کارچ ے کچن، هر دوک ماں تئی دست انت (همان، ص. ۱۱۵).

kârč o kapon har dok mań tai dastent

برگردان: «کارد و کفن هر دو در دست توست» (همان).

- میرء پَس ے کچ بر ن ے (همان، ص. ۱۵۳).

miri pasa keč ber nê

برگردان: «گوسفند میر را کسی هی نمی کند» (همان).

سردار را تافته جدابافته از رعیت پنداشتن و به ادبیات ستایشگرانه کهن او را سرآمدِ مردانگی، بخشش و بزرگی شمردن و صاحب اختیار جان و مال همگان دانستن یا ضرورت احتیاط در تعامل با وی چنانکه نه تنها گماشتگان بلکه حتی بُز او را نیز بر دیده داشتن، دورنمایی از نگرش بازتافته در تعداد زیادی از مثل‌های این حوزه است که همچنان در میان تعداد زیادی از مردم این خطه پذیرفته و مطاع است که با اندک تأملی عمق این فاجعه اندیشناک قابل تصور است.

۲-۴. آسیب‌های فرهنگی در خانواده

نقش خانواده در نهادینه‌سازی رفتارهای به‌هنجار و ضرورت اهتمام جدی بر تربیت اصولی، نسل‌های آتی کلید توسعه و ریل‌گذاری فرهنگی در اجتماع است. با تکیه بر همین رویکرد، در این بخش به بررسی آسیب‌های فرهنگی نمودیافته در ضرب‌المثل‌های بلوچی در نهاد خانواده پرداخته شده است.

۱-۲-۴. ازدواج

تأمل در چگونگی نُضج خانواده و فراهم کردن بستر آرام و ایمن برای ازدواج، عاملی اساسی در جلوگیری از آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی است. برخی از رسوم ازدواج در جامعه بلوچستان به دلیل بافت سنتی، با آسیب‌هایی جدی همراه است، ضرورت بازتعریف پاره‌ای از این رسوم، آسیب‌شناسی آن و ارتقای آگاهی جامعه یکی از راهکارهای اساسی توسعه فرهنگی محسوب می‌شود.

۱-۱-۲-۴. ازدواج زودهنگام (کودک‌همسری)

یکی از آسیب‌های چشم‌گیر در خانواده‌های بلوچ، ازدواج عموماً اجباری دختران کم سن و سال است. «ازدواج کودک یکی از مسائلی است که تعداد زیادی از کودکان را از حقوق خود محروم می‌نماید. طبق تعاریف ازدواج زودهنگام به ازدواجی اطلاق می‌شود که زوجین یا یکی از آنان به سن ۱۸ سالگی نرسیده باشد» (افتخارزاده، ۱۳۹۴، ص. ۱۱۰). ازدواج‌های زودهنگام در سنینی روی می‌دهد که افراد به بلوغ جسمی و فکری نرسیده‌اند، بنابراین زوجین توانایی انتخاب شریک زندگی خود را ندارند و ازدواج حاصل از توافق والدین در زمانی نه‌چندان طولانی از هم می‌گسلد و در این میان کودکانی سرگردان با آینده‌ای مبهم و مادرانی جوان و بازمانده از کودکی‌ها و تحصیلات به اجتماع تحمیل می‌شود. البته سالیانی پیش، «طلاق» در این جامعه، تابویی بود که کسی جرئت بردنِ نامش را نداشت و به همین سبب غلیظ‌ترین سوگند در این فرهنگ «زن طلاق» بود. بنابراین در چنین نگرشی، زنِ اول ضرورتاً به تحمل شرایط زیست در یک زندگی نادلخواه محکوم می‌شد و مرد به راحتی سراغ ازدواج‌های بعدی می‌رفت.

- جنین چُک ءُ جنوزام، گورءِ دکانِ اِنْت (سپاهی و میریلوچ زائی، ۱۳۹۲، ص. ۶۵)
janêñ č ok o janôzâm, gawri dokkân ent
برگردان: دوشیزه‌ها و زنان بیوه، دکان گبر هستند.

- اودا رَوْت جَن نیست، اِءِءِ کیت جُٹ نیست (دولتی بخشان، ۱۳۸۹، ص. ۳۲)
ôdâ rawt jan nêst edâ kayt jař nest
برگردان: «مرد که دنبال بیچه‌شتر می‌دود، زنش از دستش فرار می‌کند؛ پیش زن می‌آید، بیچه‌شتر فرار می‌کند» (همان).

- لیدگین مشک په نمبءِ ترءِ نه‌بیت، دُهر گون ماس هچ بر شَرءِ نه‌بیت (همان، ص. ۶۸).
lêdagên mašk pa nambâ tarra nabit; dohtar gôn mäs heč bar šarra nabit
برگردان: «مشک کهنه و خشک با خیساندن نرم نمی‌شود و دختر در کنار مادرش هیچ‌گاه سرانجام خوبی نخواهد داشت» (همان).

- دُهرت که کسانِ اِنْت، مات مه زمان (ضمان) اِنْت (همان، ص. ۱۱۷).
doht ke kasânent; mât mañ zamânent
برگردان: «دختر که در خردسالی به خانه شوهر می‌رود، مادر به جای او کارهای خانه داماد و مسئولیت‌های دختر را انجام می‌دهد» (همان).

کالاپنداری زن در ضرورت ازدواج، توصیه جدی برای جدایی زودهنگام دختر از مادر جهت اطاعت‌پذیری بیشتر و مسئولیت سنگین مادر در لزوم رسیدگی به امور منزل دختر جوان و قیاس دختر جوان با بیچه‌شتر در گستاخی و عدم همراهی با شوهر و صفت‌های بی‌شمار دیگری که در مثل‌های این مفهوم در آثار ثبت شده‌اند نموده‌ای فراوانی از نگاه به دختر و جایگاه او در خانواده بلوچ بوده است که البته در جوامع شهری امروز کم‌تر نمود دارد، اما در بافت‌های سنتی همچنان ادامه دارد و با بیم از ابزارهای نوین و دنیای مجازی تشدید هم شده است. در چنین جامعه‌ای حقوق شهروندی، تربیت نسل مطالبه‌گر و فردای جامعه و ... در ابهامی ژرف نهفته خواهد بود.

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

۲-۱-۲-۴. ازدواج‌های فامیلی یا درون‌طایفه‌ای

«هون» و «هون (خون)» یعنی اصالت نژادی و اصالت خانوادگی، دو عامل اساسی در انتخاب عروس یا «بله» گفتن به داماد در جامعه سستی بلوچ است که پای‌بندی به این دو عامل در گزینش همسر حتی برای تحصیل‌کرده‌ها نیز امری تخطی‌ناپذیر تلقی می‌شود. بنابراین معمولاً افراد چنین جامعه‌ای، ازدواج با طوایفی به زعم خود، از طبقات پایین‌تر را عیب می‌دانند و یا جسارت خواستگاری کردن از دختران طوایف بالاتر را ندارند. گزینش در یک دایره بسته که از نظر ژنتیکی بسیار نزدیک به همدیگر هستند، زمینه بروز بسیاری از بیماری‌ها را فراهم می‌سازد و این آسیبی کاملاً جدی است، به گونه‌ای که اندیشمندانی چون دورکینو در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که «یکی از مهم‌ترین علل گسترش عقب‌ماندگی ذهنی، ازدواج‌های فامیلی است» (مهرمحمدی، ۱۳۹۵، ص. ۱۲۶). ازدواج‌های فامیلی گاه بدون رضایت طرفین و فقط بر حسب خواسته پدران و مادران انجام می‌گیرد. بنابر رسم «ناف‌بری»، دو نوزاد دختر و پسر را از همان بدو تولد، نامزد یکدیگر می‌دانند (ر.ک. دشتی، ۲۰۱۵، ص. ۱۱۵۱) تا هنگام نوجوانی با یکدیگر ازدواج کنند؛ در حالی که براساس ماده شانزدهم اعلامیه جهانی حقوق بشر «هر زن و مرد بالغی حق دارد، بدون هیچ گونه محدودیت از نظر نژاد، ملیت، تابعیت یا مذهب با همدیگر زناشویی کنند و تشکیل خانواده دهند» (قائم مقامی، ۱۳۵۶، ص. ۱۵۷).

- دور نشار، دلء درمانء نه‌بیت (سپاهی و میربلوچ زائی، ۱۳۹۲، ص. ۸۷).

dur nešâr deli darmâna nabit

برگردان: عروس اگر از خویشان نباشد، درمان غم‌های ما نخواهد شد.

- سانگ وتی سانگ انت، زندگء جودء مرکء گورء مه‌رم انت (سپاهی و میربلوچ زائی،

۱۳۹۲، ص. ۹۹).

sâng wati sângent; zendagâ jôdo markâ gôrray mahrament

برگردان: بهترین ازدواج، ازدواج میان خویشاوندان است که در زندگی دنیا، همسران یکدیگر و پس از مرگ، محرم گور هستند.

توضیح: چون هنگام خاکسپاری زنان در جامعه بلوچستان هیچ زنی در قبرستان حضور ندارد و این کار را به ضرورت مردان انجام می‌دهند و از نظر شرعی فقط محارم نسبی اجازه خاکسپاری بانوان را دارند، اگر دامادها فرزندان خواهر یا برادر متوفی باشند، در عین دامادی محرم خاکسپاری نیز هستند.

- گوشتِ هوک په پزوری وَرگ نه بیت (دولتی‌بخشان، ۱۳۸۹، ص. ۸۹).

gôšte huk pa pazzôri warag nabit

برگردان: گوشت خوک، قابل خوردن نیست حتی فربه‌اش.

- آپسء لگام، مولدء گلام، شیهزادهء شیهزاده، درزادهء درزاده (همان، ص. ۶۵).

apsa lagâm, môleda golâm, šayzâda-ya šayzâda, darzâda-ya darzâda

معادل مثل فارسی: کبوتر با کبوتر، باز با باز کند هم‌جنس با هم‌جنس پرواز پذیرش مطلق جامعه طبقاتی از نظر نژادی، نگاه بهره‌ورانه به ازدواج، تحقیر نژادی تا حد «خوک» و ضرورت دوراندیشی در گزینش عروس یا داماد حتی تا مردن و هزاران «نکته باریک‌تر از موی» که نسل‌ها تجربه شده، تحکیم یافته است و همچنان عموم جامعه بلوچ با همین قوانین نانوشته همراه و پای‌بند آن‌ها هستند، نتایج چنین عملکردهایی بسیار سوء و سبب محرومیت جوانان زیادی از تجربه عشق و بازماندن جامعه از نسلی پرنشاط و سالم خواهد بود.

۳-۱-۲-۴. چندهمسری

در برخی از مناطق ایران مثل بلوچستان، چندهمسری امری مرسوم و نسبتاً پذیرفته‌شده بوده است تا جایی که بسیاری از مردان، این الگوی خانوادگی را عامل غرور و افتخار

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

خود می‌دانند، چراکه تعدد فرزندان، قدرت اجتماعی و اقتصادی خانواده، تیره و نهایتاً طایفه را افزایش می‌دهد. علاوه بر زمینه‌های فرهنگی چندهمسری، نگرش دینی و اعتقادی مثبت در گسترش آن نیز تأثیر بسزایی داشته است.

- ماسء بدَل ماتوء نه‌بیت (رخشانی، ۱۳۸۳، ص. ۱۰۸).

mâsi badal mâtôa nabit

برگردان: نامادری هرگز جایگزین مادر نمی‌شود.

- وای په کسی که آئی ماس مریء ماتوئی داشتگ مه‌بیت (همان، ص. ۱۲۴).

wây pa kasê ke âei mâs merit o mâtôê dâštag mabit

برگردان: وای بر کسی که مادرش بمیرد و نامادری نداشته باشد.

- جن برو، جِشتار مه‌رو (سپاهی و میربلوچ زائی، ۱۳۹۲، ص. ۶۴).

jan brô; ještâr marô

برگردان: «زن از دست برود، اما نامزد نه» (همان).

- جَنء په جَن به‌جن، مردء په دیوان (دولتی‌بخشان، ۱۳۸۹، ص. ۴۶).

jana pa jan bejan; marda pa diwân

برگردان: زن را از طریق ازدواج با زنی دیگر، تنبیه کن و مرد را در مجلس بزرگان

قوم.

وجود شواهد متعدد در خصوص تفاوت محبت مادر و نامادری نسبت به فرزند، جفا‌های فراوان نامادری و لزوم تحملش، ضرورت چشم‌پوشی از همسر برای حفظ نامزد (زن دوم) و از همه مهم‌تر، تنبیه همسر با برگزیدن زن دوم و شواهد متنوع فراوان دیگر در ضرب‌المثل‌های بلوچی مؤید وجود و پذیرش این پدیده در جامعه است. تبعات منفی آن را در قالب رهایی فرزندان در جامعه و بازماندن از تربیت و تحصیل اصولی آن‌ها، فراوانی بیوه‌گان جوان و بی‌سرپرست، افزایش مشاغل کاذب و جرم و جنایت و درگیری‌های طایفه‌ای در اجتماع می‌توان مشاهده کرد.

۳-۴. آسیب‌های فرهنگی در اجتماع

جامعه حاصل گردهمایی خانواده‌هاست؛ یعنی از یک سو تمام آسیب‌های خانواده در اجتماع نمود می‌یابد و از سوی دیگر خود جامعه نیز نیازمند آسیب‌شناسی جدی فرهنگی است، زیرا هر جامعه براساس فرایند زندگی اجتماعی و تعامل با جوامع دیگر، فرهنگی را تولید و با آن زندگی می‌کند و بسیاری از آسیب‌های فرهنگی «از سوی نظام اجتماعی بر فرد تحمیل می‌شوند» (محسنی تبریزی، ۱۳۷۰، ص. ۴۳)، چراکه طبق یکی از تعاریف «فرهنگ، شیوه زندگی اجتماعی یک گروه است» (کوئن، ۱۳۸۹، ص. ۵۱) که در منطقه معینی زندگی می‌کنند، مصالح مشترکی با هم دارند و دست‌کم در بخشی از یک فرهنگ سهیم‌اند. «نهادهای اجتماعی، مهم‌ترین سازمان‌های اجتماعی هستند که در همه جوامع وجود داشته‌اند و وجود خواهند داشت. این نهادها علاوه بر رفع نیازهای اساسی انسان‌ها، رفتار آن‌ها را براساس الگوهای اجتماعی سازمان‌یافته و نسبتاً پایدار تعیین می‌کنند و به فعالیت‌های افراد جامعه نظم می‌بخشند» (قلی‌پور، ۱۳۸۷، ص. ۱۳۸).

۱-۳-۴. طایفه‌گرایی و نژادپرستی

طایفه‌گرایی، دلبستگی افراد ساکن در مکان و فضای جغرافیایی خاص به نوعی احساس تعلق، انگیزه درونی در دفاع یا تکریم خویشاوندی نسبی و خونی است. «در قوم بلوچ، قرابت نسبی و خویشاوندی و دوستی بین آنان از استحکامی خاص برخوردار بوده است و رواج دارد. در اقوام گذشته بلوچ، این روشی پسندیده، شایسته و محکم تلقی می‌شده است» (دامنی، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۵). البته در این شکل معمول و روشن، محل آسیب نیست، اما طایفه‌مداری و قبیله‌گرایی عموماً سبب نژادپرستی و خودبرتربینی می‌شود، به گونه‌ای که یک طایفه، خود را از دیگران برتر می‌پندارند. افراط در

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

طایفه‌گرایی و نژادپرستی موجب تقویت احساس بیگانگی از گروه‌های غیرخودی می‌شود و این امر، انسجام و یگانگی اجتماعی را خدشه‌دار می‌کند. «طایفه‌گرایی الگوی ذهنی بسیار شایعی است که بر اساس آن، فرد فرهنگ گروه خود را برتر از دیگران می‌داند و از دیدگاه ارزش‌های اجتماعی درونی خود، درباره ارزش‌های جامعه دیگر داوری می‌کند» (نوابخش و همکاران، ۱۳۸۸، صص. ۶-۷). چگونگی نگرش و درک انتقادی نویسندۀ بلوچی که خود به آسیب‌زا بودن این منش قومی اذعان دارد «بنیاد و پایه و اساس قبایل بلوچ و بزرگی و مقام و شکوه آنان و عزت و شوکت‌شان در طبقات اجتماعی نژادی خلاصه می‌شود» (دامنی، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۷). وی همچنین می‌نویسد: «جامعۀ بلوچی، جامعۀ طبقاتی است و ارزش افراد بستگی به طبقۀ نژادی‌شان دارد» (همان). البته این نگرش، در فرهنگ ایران باستان ریشه دارد.

مغان به‌واسطه تاریخ افسانه‌آمیزی که داشتند برای خود شجره‌نامه‌های پرافتخاری ترتیب می‌دادند که از حیث قدمت و شرافت با خاندان‌های بزرگ پهلوی می‌زد. ساسانیان نسب خود را به سلاطین هخامنشی و کی‌گشتاسب که حامی زرتشت بود، می‌رساندند و اغلب دودمان‌های بزرگ هم به‌واسطه اشکانیان نسب خود را به ویشتاسب می‌پیوستند. اما موبدان مدعی بودند که نسب آن‌ها به منوچهر از سلسله افسانه‌ای پیشدادیان می‌رسد (کریستن‌سن، ۱۳۷۰، ص. ۱۷۵).

طایفه‌گرایی و نژادپرستی افراطی در این جامعه سنتی یکی از عوامل تشدیدکنندۀ عدم توسعه بوده است.

- بخمل هر چون کُهنک بیت، هرءِ جُلّ نه بیت (رخشانی، ۱۳۸۳، ص. ۲۵).

baxmal har č ōn kohnag bit; haray jolla nabit

برگردان: پارچه مخمل هر قدر کهنه باشد، جُلّ و پلاسِ خرش نمی‌کنند.

- کم ذاتین مردم وترء زوت زیانء کنت (همان، ص. ۲۹).

kamzâtêñ mardom watra zut zyâna kant

برگردان: آدم کم‌ذات زود خود را گم می‌کند.

توضیح: هرگاه پیشرفت مادی و معنوی در شخصی که اجدادش از طبقه پایین بوده‌اند، دیده شود، با نیش و کنایه به وی این مثل را بیان می‌کنند که مبدا اجدادش را فراموش کند و مغرور شود.

- آپس ء لگام، تازی ء جلّ، مولد ء گلام (سپاهی و میربلوچزائی، ۱۳۹۲، ص. ۲۹).

aps o lagâm, tâzi o joll, môled o golâm

برگردان: «لگام لایق اسب است، پوشش لایق سگ تازی و کنیز درخور غلام» (همان).

- اسپنتاک ستر شوه به‌بی، گدام‌دارء نه‌بی (همان، ص. ۳۰).

espantâk satar tuh bebi; gedâmdâra nabi

برگردان: «اسفند (نام گیاهی است) هر قدر بزرگ شود، اما صاحب چادر و پلاس نخواهد شد» (همان).

- تالیم (تعلیم) مه‌دئی کم‌جات (ذات) را، کم‌جات اگر ملا شود، گردن زند استاد را (همان، ص. ۵۷).

tâlim maday kamjât râ, kamjât agar mollâ šawad, garden zanad ostâd râ

قائل شدن به طبقات نژادی و ضرورت رعایت آن در جامعه، تعریف حریم و حدود هر طبقه در دسترسی به پیشرفت و تربیت، ظرفیت مشخص هر طبقه در تعامل با دیگران و حتی محرومیت طبقات پایین از آموزش و پرهیز از ازدواج و سایر مراودات با (به اصطلاح) کم‌نژادان، دورنمایی از نگرش جامعه نسبت به اصالت، نژاد، خون، استخوان است که پیامدهای ناگوار فراوانی در پی دارد: دوقطبی نژادی، تبعیض ناروا در دسترسی به امکانات، گسترش فقر، استبداد زیستی و ...

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

۲-۳-۴. انتقام‌جویی و دشمن‌خویی همیشگی

همچنان که بخشی از شواهد فرهنگی بالا نشان می‌دهد نژادپرستی، طایفه‌گرایی و خودبرترانگاری یکی از نمودهای مهم زیست سنتی بلوچ‌ها بوده است که کمابیش ادامه دارد و بنابر چنین نگرشی نوعی نگاه منفی به دیگران و حس ناخوشایند که از هر برخورد معمولی در جامعه حاصل می‌شود حس همه‌دشمن‌بینی و تنفر را ایجاد می‌کند که زمینه درگیری فیزیکی و انتقام‌گیری بی‌پایانی را می‌آفریند. «در راه و رسم بلوچی، خون عوضش خون است. به همین خاطر انتقام‌گیری بلوچی یک رسم و سنت قدیمی است ... در ضرب‌المثل‌های بلوچی این راه و رسم به خوبی بیان شده است و فراموش‌نشدنی است» (دامنی، ۱۳۹۳، ص. ۱۳۶).

- اگه شه زهمء دپی هون بچ ٲٲٲٲ شه منی دستء نه رگیت (رخشانی، ۱۳۸۳، ص. ۲۳).

aga ša zahmi dapi hōn beč et ٲ it; ša mani dastā narakkīt

برگردان: اگر از نوک خنجرش خون بچکد، از دست من نجات نخواهد یافت.

- آ مرد که هونانء گرت، انگارء زالانء کن آنت، واباش هشیمانی سرآنت، سرجاهاش

سبزین لون ٲٲٲٲ انت (سپاهی و میربلوچ زائی، ۱۳۹۲، ص. ۲۷).

â mard ke hōnâna gerant, angâr o zâlâna kanant, wâbeš hašimâni sarent,
sarjâheš sabzân lōnd arant

برگردان: «مردانی که در پی خون‌خواهی باشند از زنانشان صرف‌نظر می‌کنند،

خوابگاه‌شان بر سر خارهای بیابانی است و بالش خوابگاهشان از سنگلاخ و

خارهاست» (همان).

- اگان ماهیگ زری ٲٲٲٲء تچان بی، اگان ٲمبه گون آچش هم لسان بی، گٲٲٲٲ ما ء تئی سٲهل ء

تران بی (همان، ص. ۳۰).

agañ mâhig zeri đ annâ tač ân bi, agañ pamba gôn âč eš hamlesân bi; god â
mâ o tai sohl o tarân bi

برگردان: «اگر ماهیان دریا در دشت‌ها به راه افتادند یا اگر آتش و پنبه یار گشتند،
آنگاه ما با تو صلح خواهیم کرد» (همان).

– اگان سنگ ماں چاتانی بُنْء ریزی، کینگ ماں مردانی دل ء کِنزی (همان، ص. ۳۲).
agân seng mañ çâtâni bonâ rêzi, kênag mât mardâni delâ kenzi
برگردان: «اگر سنگ‌ها در ته چاه بپوسند، کینه هم از دل مردان پاک خواهد شد»
(همان).

– بی ژ بلوچانی داں دو سد سالان، لسئین آهوگ انت دو دنتانین (همان، ص. ۴۴).
bêh balôç âni dân dosad sâlân ; lassaên âhugent do dantânên
برگردان: «انتقام بلوچ‌ها حتی پس از دویست سال چون آهوی جوانی است که تازه
دو دندان درآورده است» (همان).

تازگی ابدی زخم کینه و انتقام، نادیده گرفتن همه‌کس در راه انتقام، پذیرش هر
خطری در این خصوص مانند جلای وطن و آوارگی، محال بودن فراموشی یا رنگ
باختن انتقام و مضامین مشابه فراوان دیگری در این مورد بازتاب بخشی از نگرش
سنتی قوم بلوچ در انتقام است. عواقب سوء چنین نگرشی در جامعه بسیار فراوان و
قابل تأمل است: جنگ‌های طایفه‌ای طولانی، قتل‌های فراوان شایسته‌ترین افراد،
بی‌سرپرستی فرزندان و زنان متعدد، ناامنی در جامعه و آوارگی‌ها و جلای وطن،
بازماندن جامعه از توسعه، نابودی نیروی انسانی توانمند، آشفتگی و پریشانی ابدی
خانواده‌ها و ...

۳-۳-۴. زن‌ستیزی

امروزه یکی از ملاک‌های بررسی و ارزیابی فرهنگ‌ها، تأمل در اوضاع زنان در جوامع
است؛ به گونه‌ای که نگرش جامعه به شخصیت و منزلت زن، رعایت حقوق انسانی و

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

پاس داشت حرمت وی، نشان‌دهنده میزان رشد و تعالی مردم آن جامعه به‌شمار می‌رود. «پژوهش درباره نقش زن و مرد در فرهنگ عامه، افزون بر اینکه زوایای تاریک اندیشه‌های گذشتگان را برای ما روشن می‌کند، بیانگر حدود اهمیت زنان و مردان در باورهای قومی است و اینکه کدام یک از این دو، ارزش و اعتبار بیشتری داشته‌اند و تفکر اجتماع درباره نقش آن‌ها چگونه بوده است» (عظیم‌جبار و کوهنورد، ۱۳۹۶، صص. ۱۳۲-۱۳۳). گونه‌گونی نگرش جامعه بلوچ نسبت به زن از گذشته تا امروز و نمود نسبتاً روشن‌تر اوضاع فرهنگی زنان در گذشته‌های دورتر که از تأمل در قصص و اسطوره‌ها حاصل می‌شود تا نگاه سراسر منفی و پرچالش سنتی روزگاران متأخر، پارادوکس و تناقضی جدی و قابل تأمل است. جامعه امروز بلوچ مثل بسیاری از جوامع سنتی مردگرا، به پشتوانه تفسیر محدود از آموزه‌های دینی و انحصار ارزش‌ها، موفقیت‌ها، قهرمان‌پروری، خشونت و تمام موفقیت‌های مادی در مردان، میل شدیدی به نادیده‌انگاشتن یا راندن زن به پستوی خانه‌ها دارد، نگرش‌های مدرن و اندک امروزی در این جامعه کم‌تر دیده و دریافته می‌شوند.

– جن ۲ بسات چو پَس ۲؛ تر۲ و شنام کنت گون هر کس ۲ (رخشانی، ۱۳۸۳، ص. ۴۸).

janâ bsât č o pasâ; trâ wašnâm kant gôn har kasâ

برگردان: زن را مانند بز در ناز و نعمت بپروران، تا تو را پیش هر کسی خوشنام

نشان دهد.

– خدا جنین زهگ ۲ به کاپر ۲ جهود۲ مه‌داتین (همان، ص. ۵۸).

xodâ jenên zahgâ be kâpar o jahudâ madâtên

برگردان: خداوند حتی به کافر و یهودی هم دختر ندهد!

– کروس ۲ راه‌بلد که ماده‌مُرگ بیت، آبر۲ به گودانک ۲ بارت (همان، ص. ۹۸).

krôse râhbalad ke mâdamorg bit; âyerâ be gudânokâ bârt

برگردان: هر زمان که راهنمای خروس، ماده‌مُرغ باشد، او را به محل کثافات خواهد برد.

– لنگوژء په چادری بدل کړت (همان، ص. ۱۰۷).

longôtahâ pa çâderi badal kort

برگردان: چادری را بر عمامه ترجیح نهاد.

* گار انت سدو، که چُکي جنک انت (دولتی بخشان، ۱۳۸۹، ص. ۳۷).

gârent sadô ke čokki jenekkant

برگردان: سدو بیچاره و محکوم به نابودی است، زیرا که تمام فرزنداناش دخترند! ترجیح آشکار فرزند پسر بر دختر، شرمساری و نگرانی از همراهی و تبعیت از زن، طعنه بر گزینش چادر بر عمامه، بی سرانجامی خانواده‌های دختردار، نفرین پنداشتن فرزند دختر، عاقبت وخیم سروری و رهبری زنان در جامعه یا خانواده و نگرش‌های منفی مشابه فراوان دیگر درخصوص زن در جامعه بلوچ در خور تأمل است. البته چنین نگرش‌هایی تا حد زیادی در جامعه امروزین بلوچ رنگ باخته و تغییر یافته‌اند، اما رسوب سالیان متمادی این نگرش‌های منفی و تأثیرات آن را تا نسل حاضر در قالب اختلاف در دسترسی به تحصیلات، تربیت و حق انتخاب برای زنان نسبت به مردان یا تفاوت چشمگیر در تحصیلات عالی و مناصب اداری و سیاسی بین دو جنس که زمینه‌ساز عدم موفقیت در تربیت فرزندان و کاهش اعتماد به نفس است، می‌توان شاهد بود.

۴-۴. باورهای خرافی و آسیب‌های فرهنگی

روزگارانی که انسان‌ها در جوامع سنتی از علل و عوامل پیدایش پدیده‌ها یا امور جاری حیات، آگاهی و دانش دقیق نداشته‌اند با ذهن ابتدایی خویش برای آن‌ها علت‌تراشی می‌کردند که برای تحقق این امر معمولاً به مجاورت یا توالی زمانی پدیده‌ها می‌نگریسته‌اند و بر این اساس میان پدیده‌ها یا امور مجاور هم ارتباط تصور می‌کردند و این نگرش‌ها در اثر گذر زمان و تجارب نسل‌ها به نوعی فهم ابتدایی منجر شده است

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

که منبع اصلی خرافات است. «برخی از این باورها ریشه در مذاهب قدیم دارند، برخی دیگر از اسطوره‌ها سرچشمه گرفته‌اند و پاره‌ای نیز نتیجه نیاز مردمان بوده‌اند؛ بر این مجموعه، ویژگی‌های ذهنی و ابهام‌دوستی آدمیان را نیز می‌توان اضافه کرد» (صرفی، ۱۳۸۳، ص. ۱۰۵). «خرافه یعنی قبول کردن چیزی بدون دلیل و استدلال» (مظاهری، ۱۳۹۳، ص. ۷۷). با گذشت زمان و رسوب این نگرش‌ها در خاطره نسل‌ها و ناخودآگاه جمعی اقوام، کم‌کم به سنت ثابت، تبدیل شده‌اند که برای اصلاحشان نیازمند تبیین و ارتقای آگاهی در جوامع هستیم. محمود همت در شرح گزارش سفری به بلوچستان، در ماجرای اعدام چند نفر در زمان پهلوی، در روایتی، نمودی از باورهای خرافی را ثبت کرده است:

و من ناظر بودم و چون نظامیان اجساد را بردند، زن‌های خرافات‌پیشه ریختند و خاک‌های خون‌آلود را تا مثال آخر جمع کرده، با خود بردند و عقیده آن‌ها این بود: هر کجا می‌خواهند دشمنی و تفرقه بین زن و شوهری ایجاد نمایند، از خاک مزبور در راه عبور آن‌ها پاشیده و آن‌ها با هم نزاع پیدا کرده و کار به طلاق و متارکه می‌کشد (همت، ۱۳۷۰، ص. ۴۱).

مطالعات روان‌شناسی نشان می‌دهد، معمولاً در مواقع حساس و لحظاتی که عدم اعتماد و اطمینان به آینده وجود دارد، خرافات زاده می‌شوند.

۱-۴-۴. طلسم و جادو

روی آوردن به ابزارها و دستاویزهای فرابشری موهوم در جوامع سنتی امری نسبتاً عادی تلقی می‌شود معمولاً در این‌گونه جوامع آدمی خود را موجودی احاطه‌شده بین نیروهای ماورائی می‌یابد، به همین دلیل هنگام بروز مشکل نیز از آن‌ها استمداد می‌طلبد، توسل به سحر، طلسم و جادو یکی از این نمودهاست که در لغت «امر

تعجب آور و خارق العاده ای است که اسباب آن لطیف و پوشیده باشد» (دامنی، ۱۳۹۰، ص. ۱۹) و در اصطلاح «یکی از علوم مخرب شیطانی است که اثرات تباه کننده آن گاه به صورت های واضح و روشن و گاه مرموزانه زندگی افراد مسحور و جادوزده را تحت تأثیر خود قرار می دهد» (همان، ص. ۱۴). از منظر منابع اسلامی، وجود سحر ثابت می شود و در شریعت «این عمل، کفر و شرک به خداوند متعال است» (گمشادزهی، ۱۳۹۲، ص. ۳۵). یکی از آسیب های فرهنگی قوم بلوچ در جامعه سنتی، افسون، جادو و طلسم جات است.

- جنء دل په جاتو ء وشن انت (رخشانی، ۱۳۸۳، ص. ۴۸).

janay del pa jātuā waššent

برگردان: «دل زن به جادو خوش است» (همان).

- بازین هَبَر چه سهر بتر انت (سپاهی و میریلوچ زائی، ۱۳۹۲، ص. ۳۸).

bâzên habar ča sehr batter ent

برگردان: «تکرار بیش از حد یک سخن در گوش کسی، از جادو و سحر مؤثرتر

است» (همان).

- نوکین جاتوگ، دل ء چه ک... ء کشی (همان، ص. ۱۵۹).

nôkên jâtug, delâ ča kuná kašši

برگردان: «جادوگر تازه کار دل را از سوراخ مقعد بیرون می آورد» (همان).

توضیح: جادوگر تازه کار به جای آن که دل فرد قربانی را بدون شکافتن سینه و باقی گذاشتن اثری بیرون بیاورد، آن را از سوراخ مقعد بیرون می آورد. گویا «در قدیم اعتقاد داشتند که جادوگران برای قدرتمند شدن در جادوگری، قلب و دل افراد را درمی آوردند و آن را می خوردند» (همان).

وجود تعابیر و واژگان متنوعی از نمود پررنگ سحر و باور به آن در جامعه سنتی بلوچ حکایت دارد. پیامدهای منفی و زیان باری از این پدیده در قالب پرهیز از مراجعه

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران
 به پزشکان، کلاهبرداری و سوءاستفادهٔ شیادان، به بازی گرفتن جان بیماران در جامعه،
 تنزل اندیشه و خرد و آمادگی افراد برای پذیرش هر نوع امر محال و بی‌ارزشی قابل
 مشاهده بوده است.

۲-۴-۴. تقدیرگرایی جبرباور

از جمله موارد تقویت‌کنندهٔ خرافه که مطالعات جامعه‌شناختی هم آن را تأیید می‌کند،
 تقدیرگرایی جبرگرایانه است. بنا بر عقیدهٔ جامعه‌شناسان، «تقدیرگرایی بیش از آنکه در
 شکل فردی قابل تبیین باشد، باید به صورت اجتماعی و به عنوان واقعیتی اجتماعی
 بررسی شود» (شجاعی، ۱۳۸۸، ص. ۱۵۷). تقدیرگرایی پدیده‌ای اجتماعی است که در
 درک ایدئولوژیک، تجربهٔ تاریخی و مسائل سیاسی کشور ریشه دارد. «ایرانیان به سختی
 می‌توانستند پس از هجوم اسکندر، اعراب، مغولان و غیره انسجام لازم را کسب کنند.
 همین امر منجر به بی‌ثباتی ساختار فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی می‌گردید و
 هر بار که این بی‌ثباتی تکرار می‌شد، زمینهٔ باور به دست تقدیر، در ساختار فکری
 ایرانیان زنده می‌شد» (جهان‌شاهی افشار و شمس‌الدینی مطلق، ۱۳۹۳، صص. ۵۳-۵۴).
 - بخت په بها زیتگه نه بیت (رخشانی، ۱۳۸۳، ص. ۲۵).

baxt pa bahâ zitaga nabit

برگردان: بخت و اقبال را نمی‌توان با پرداخت قیمت، به دست آورد.

- بخت ۽ واھند خوار ۽ نه بیت (همان، ص. ۲۵).

baxtay wâhond xwâra nabit

برگردان: صاحبِ بخت، خوار نمی‌شود.

- تقدیر تبدیل ۽ نه بیت (همان، ص. ۴۵).

taqdir tabdila nabit

برگردان: تقدیر، تغییر نمی‌یابد.

- آیی بخت و پتگیت (همان، ص. ۱۲).

âei baxt waptagêt

برگردان: بختش خوابیده است.

- په کزمت انت نه په هزمت (سپاهی و میربلوچ زائی، ۱۳۹۲، ص. ۵۳).

pa kezmatent na pa hezmat

برگردان: «به قسمت و تقدیر است نه به کار و تدبیر» (همان).

تقدیرباوری و جبراندیشی با تعابیر متفاوتی در مثل‌های بلوچ نمود یافته است، اعتقاد به سرنوشت محتوم و زیستن با چنین نگرشی آدمی را از تلاش، تدبیر و تحول باز می‌دارد و پذیرش هر نوع ستم و گستاخی را در ذهن باورمندان چنین جامعه‌ای امری عادی و تغییرناپذیر جلوه می‌دهد و مردم را همیشه قانع، خشنود، نالان و تن‌پرور بار می‌آورد.

۵. نتیجه

براساس یافته‌های پژوهش می‌توان سیاهه‌ای از آفات فرهنگی و بیماری‌های اندیشگی در جامعه بلوچستان تنظیم کرد که هر کدام در پژوهشی مستقل قابل بررسی و تحلیل است. در این پژوهش صرفاً به نمود زبانی این آسیب‌ها براساس مثل‌ها و اشاراتی موجز به پیامدهای سوء آن‌ها پرداخته شده و با توجه به محدودیت ساختاری پژوهش از هرگونه بحث در علل و عوامل یا راهکارهای کاهش آسیب‌ها پرهیز شده است.

تعصبات قبیله‌ای و همه‌دشمن‌بینی، ازدواج‌های زودهنگام و درون‌طایفه‌ای، زن‌ستیزی‌ها، عدم توجه به حقوق کودکان، تأیید چندهمسری، جبرگرایی و اعتقاد به سحر و جادو و... ازجمله آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی قوم بلوچ هستند که داده‌های فرهنگی = زبانی (مثل‌ها) به‌عنوان یکی از نموده‌های برجسته فرهنگ عامه آن را تأیید می‌کنند. بالطبع نخستین راه مداوا و مقابله با آفات، چه جسمی و چه اندیشگی،

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

شناسایی و سپس پذیرش آن است که تلاش این پژوهش در برجسته‌سازی این آسیب‌ها بوده است.

تکراری بودن و همسانی روایات در موضوعات طرح‌شده در چند منبع مورد استفاده و تعدد مَثَل‌ها در موضوعات مختلف از رواج این نگرش‌ها و پذیرش اجتماعی گسترده آن‌ها در میان طبقات مختلف مردم حکایت دارد و بافت سنتی جامعه در بازتولید و نگاهبانی چنین نگرش‌هایی نقش اساسی دارد. توهین‌ها و تحقیرهای افراطی نسبت به زنان در جامعه مردسالار بلوچستان سبب شده که زنان بلوچ، رفتارهای عادلانه را کم‌تر تجربه کنند و خود آنان نیز حقارت‌ها را بر خود پذیرا شوند و در نابودی توانایی‌های خود بکوشند و با بینشی مردانه به خود بنگرند و این بینش به باور آنان تبدیل شود و از برخی از حقوق انسانی خود محروم گردند.

از آنجا که شاخص‌ها و مؤلفه‌های توسعه پایدار به ظرفیت‌های علمی وابسته است و علم در ذات خود با هر نوع دگم‌اندیشی و سنت لایتغیر ناسازگار، اما فرهنگ فردگرایی و خودبسندگی و دیگرناپذیری بلوچ، با مشارکت و همراهی و همگامی در تضاد است. بنابراین فرهنگ سنتی، مشارکت در امور عمومی و بسترسازی برای ایجاد و گسترش نگرش‌های توسعه‌محور و جمعی را برنمی‌تابد و در مقابل هر نوع تغییر قد علم می‌کند. این تحقیق نشان می‌دهد، بافت اجتماعی قوم بلوچ، تجربه حکومت‌های ملوک‌الطوایفی، طبیعت خشن و سبک زیست مبتنی بر کوچ‌نشینی، دام‌پروری و کشاورزی در پیدایش چنین نگرش‌هایی که در این مَثَل‌ها به‌عنوان آسیب‌ها مطرح شدند، مؤثر بوده است.

این پژوهش نشان می‌دهد، آسیب‌های فرهنگی قوم بلوچ به‌عنوان یک تهدید جدی، سلامت جامعه را با خطر مواجه ساخته است و اگر بپذیریم که فرد، خانواده و جامعه یک مثلث را تشکیل می‌دهند و اختلالات رفتاری در هر یک از آن‌ها سبب ایجاد

آسیب‌های همه‌جانبه‌ای می‌شود، ضرورت بسط و گسترش فرایند جامعه‌پذیری و کنترل اجتماعی در نهاد خانواده به‌عنوان نخستین نهاد اجتماعی یکی از راهکارهای پیشنهادی جدی برای تربیت شهروندانی قانون‌گرا و مطالبه‌گر خواهد بود.

منابع

افتخارزاده، ز. (۱۳۹۴). تجربه زیسته زنان در ازدواج زودهنگام. *پژوهشنامه مددکاری اجتماعی*، ۳، ۱۰۹-۱۵۶.

آزاد، ح. (۱۳۸۲). *پشت پرده حرمسرا*. تهران: انزلی

آقابخشی، ع.، و افشاری‌راد، م. (۱۳۸۳). *فرهنگ علوم سیاسی*. تهران: چاپار.

برقعی، ی. (۱۳۶۷). *کاوشی در امثال و حکم فارسی*. قم: نشر کتاب.

پارسا، ا. (۱۳۹۴). *بررسی و تحلیل علمی و ادبی امثال و حکم پارسی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

جهان‌دیده، ع. ب. (۱۳۹۶). *فرهنگ بلوچی به فارسی*. دو جلدی. تهران: معین.

جهان‌شاهی‌افشار، ع.، و شمس‌الدینی مطلق، م. ح. (۱۳۹۳). *ریشه‌های خرافات و کارکرد آن‌ها در فرهنگ مردم*. *فرهنگ و ادبیات عامه*، ۳، ۴۹-۷۷.

حیدری، آ. (۱۳۹۶). *واکاوی مفهوم زن در ضرب‌المثل‌های لری*. *فرهنگ و ادبیات عامه*، ۱۷، ۱۹۶-۲۲۱.

خراد، ب. (۱۳۸۸). *علایم و تشخیص بیماری‌ها*. تبریز: زر قلم.

دامنی، ع. غ. (۱۳۹۳). *بلوچستان در آینه تاریخ*. تهران: احسان.

دشتی، ج. م. (۲۰۱۵). *بلوچی لبرلد*. کوئته پاکستان: بلوچی اکیدمی.

دولتی‌بخشان، ع. ع. (۱۳۸۹). *پیران زمانگ*. تهران: مهر تابان.

رخشانی، و. م. (۱۳۸۳). *بلوچی متل و گالوار*. کابل: دارالاسلام.

سپاهی، م. ا.، و میربلوچ‌زائی، ا. (۱۳۹۲). *ضرب‌المثل‌های بلوچ*. زاهدان: تفتان.

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

- سیپیک، پ. (۱۳۸۹). *ادبیات فولکلور ایران*. ترجمه م. اخگری. تهران: سروش.
- شجاعی، ج. (۱۳۸۸). تقدیرگرایی عامیانه، ریشه‌ها و پیامدها. *پژوهشنامه*، ۱۴، ۱۵۳-۱۸۰.
- صارمی، س. (۱۳۸۲). *سیمای جامعه در آثار عطار*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- صرفی، م. ر. (۱۳۸۳). بازتاب باورهای خرافی در مثنوی. *نشریه دانشکده ادبیات: دانشگاه شهیدباهنر کرمان*، ۱۲، ۱۰۳-۱۲۸.
- عسگری، ن. (۱۳۵۷). *مقدمه‌ای بر شناخت سیستان و بلوچستان*. تهران: دنیای دانش.
- عظیم جبار، ن.، و کوهنورد، ر. (۱۳۹۶). جایگاه زن در فرهنگ عامه شهرستان جهرم. *فرهنگ و ادبیات عامه*، ۱۸، ۱۳۱-۱۵۲.
- قادری، ط.، و القونه، ز. (۱۳۹۶). بررسی فردگرایی خودخواهانه و عوامل مرتبط با آن در بین دانشجویان دانشگاه شیراز. *علوم اجتماعی*، ۷۹، ۱-۳۱.
- قاسمی، ف. (۱۳۸۳). مراتب و مؤلفه‌های هویت، مبانی نظری هویت و بحران هویت.
- گردآوری ع.ا. علیخانی. تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.
- قائم مقامی، ف. (۱۳۵۶). *آزادی یا اسارت زن*. تهران: جاویدان.
- قلی‌پور، آ. (۱۳۸۷). *جامعه‌شناسی سازمان‌ها: رویکرد جامعه‌شناختی به سازمان و مدیریت*. تهران: سمت.
- کریستن‌سن، آ. (۱۳۷۰). *ایران در زمان ساسانیان*. ترجمه ر. یاسمی. تهران: دنیای کتاب.
- کوئن، ب. (۱۳۸۹). *درآمدی بر جامعه‌شناسی*. ترجمه م. ثلاثی. تهران: توتیا.
- گمشادزهی، ع. ن. (۱۳۹۲). *شفای قرآنی*. تربت جام: آوای اسلام.
- محسنی، م.، و دوران، ب. (۱۳۸۳). هویت، رویکردها و نظریه‌ها، مبانی نظری هویت و بحران هویت. گردآوری ع.ا. علیخانی. تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۲، شماره ۵۵، فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۲

- محسنی تبریزی، ع. ر. (۱۳۷۰). بیگانگی، مفهوم‌سازی و گروه‌بندی تئوری‌ها در حوزه‌های جامعه‌شناختی و روان‌شناسی. *نامه علوم اجتماعی*، ۲، ۷۳-۲۵.
- محمودزهی، م.، و داوری، م. (۱۳۹۳). ۲۰۵ ضرب‌المثل بلوچی گویش جاسک. قم: دارالتفسیر.
- محمودی‌بختیاری، ب. (۱۳۹۰). بازتاب اندیشه مردسالارانه در زبان فارسی. زن در فرهنگ و هنر، ۴، ۹۱-۱۰۷.
- مظاهری، ح. (۱۳۹۳). *اخلاق در خانواده*. قم: نشر معارف.
- معدن‌کن، ا. (۱۳۶۹). نقش ورزش در جلوگیری از انحرافات اخلاقی جوانان. تهران: سازمان برنامه و بودجه.
- معیدفر، س.، و صبوری‌خسروشاهی، ح. (۱۳۸۹). بررسی میزان فردگرایی فرزندان در خانواده. *پژوهش‌نامه علوم اجتماعی گرمسار*، ۴، ۹۳-۱۱۰.
- مهرمحمدی، م. (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین ازدواج فامیلی و درون‌گرایی - برون‌گرایی شخصیت مادران دارای فرزند عقب‌مانده ذهنی و مادران دارای فرزند عادی در شهرستان بهبهان. *زن و مطالعات خانواده*، ۳۲، ۱۲۵-۱۴۰.
- مهین‌دوست، م. (۱۳۸۰). *پژوهش عمومی فرهنگ عامه*. تهران: توس.
- میلانی، ع. (۱۳۷۸). *تجدد و تجدیدستیزی در ایران*. تهران: آینه.
- ناصری، م. (۱۳۹۰). *فرهنگ ضرب‌المثل‌های فارسی - عربی*. قم: بوستان کتاب.
- نوابخش، م.، نظری، ج.، و ایدری، ن. ا. (۱۳۸۸). تبیین جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر انسجام اجتماعی در بین روستاییان (مطالعه موردی: استان ایلام). *نشریه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، ۷، ۱-۲۰.
- هاشمی، ظ. ش. (۱۹۹۰). *بلوچی سیاهگء راست نبیسگ*. کراچی پاکستان: سیدهاشمی اکیدمی.
- هاشمی، ظ. ش. (۲۰۰۰). *سیدگنج*. کراچی پاکستان: سیدهاشمی اکیدمی.
- همت، م. (۱۳۷۰). *تاریخ بلوچستان*. تهران: نشر گلی.

References

- Aghabakhshi, A., & Afsharirad, M. (2004). *Political science dictionary*. Chapar
- Askari, N. (1978). *An introduction to the knowledge of Sistan and Baluchestan*. World of Knowledge Publications.
- Azad, H. (2003). *Behind the scenes of Harem*. Anzali.
- Azim Jabareh, N., & Kuhnavard, R. (2017). The position of women in the popular culture of Jahrom city. *Monthly Culture and Popular Literature*, 5(18), 131-152.
- Burqaei, Y. (1988). *An exploration of Persian proverbs and verses*. Book Publishing.
- Christensen, A. (1991). *Iran during the Sassanid era* (translated into Farsi by Rashid Yasemi). World of Books.
- Coen, B. (2010). *An introduction to sociology* (translated into Farsi by Mohsen Tholathi, Tehran: Tutiya.
- Damani, A.Q. (2014). *Baluchistan in the mirror of history*. Ehsan.
- Dashti, J. M. (2015). *Baluchi dictionary*. Baluchi Academy.
- Dolatibakhshan, A. A. (2010). *Pirane Zamanag*. Mehr Taban.
- Hammet, M. (1991). *History of Baluchistan*. Goli Publishing.
- Hashemi, Z. SH. (1990). *Grammar of Baluchi script*. Seyed Hashemi Academy.
- Hashemi, Z. Sh. (2000). *Sayadganj*. Seyedhashmi Academy.
- Heydari, A. (2017). Analyzing the concept of woman in Lori's proverbs. *Journal of Popular Culture and Literature*, 5(17), 196-221.
- Iftekhazadeh, Z. (2014). The lived experience of women in early marriage. *Journal of Social Work*, 3, 109-156.
- Jahandideh, A. Q. (2017). *Baluchi to Persian dictionary*. Moein.
- Jahanshahi Afshar, A., & Shamsuddini Mutlaq, M. H. (2014). The roots of superstitions and their function in people's culture. *Popular Culture and Literature Quarterly*, 2(3), 49-77.
- Khordad, B. (2009). *Symptoms and diagnosis of diseases*. Zar Qalam.
- Maadankan, A. (1990). *The role of sports in preventing moral deviations of young people*. The Program and Budget Organization.
- Mahindoost, M. (2002). *General research of popular culture*. Tous.
- Mahmoudi Bakhtiari, B. (2011). Reflection of patriarchal thought in Persian language. *Journal of Women in Culture and Art*, 2(4), 91-107.

- Mahmoudzahi, M., & Davari, M. (2014). *205 Baluchi proverbs of Jask dialect*. Dar al-Tafsir.
- Mazaheri, H. (2015). *Ethics in the family*. Maaref Publishing.
- Mehrmohammadi, M. (2016). Investigating the relationship between family marriage and introversion-extroversion of the personality of mothers with mentally retarded children and mothers with normal children in Behbahan city. *Women and Family Studies*, 8(32), 125-140.
- Milani, A. (1999). *Modernity and struggle with modernity in Iran*. Ayeneh.
- Moeidfard, S., & Sabouri Khosrowshahi, H. (2010). Investigating the degree of individualism of children in the family. *Garmsar Social Sciences Journal*, 4(4).
- Mohseni Tabrizi, A. R. (1991). Alienation, conceptualization and grouping of theories in the fields of sociology and psychology. *Journal of Social Sciences*, 2(2).
- Mohseni, M., & Doran, B. (2004). *Identity, approaches and theories, theoretical foundations of identity and identity crisis, compiled by Ali Akbar Alikhani*. University Jihad Humanities and Social Sciences Research Institute.
- Naseri, M. (2011). *A collection of Persian-Arabic proverbs*. Bustane Kitab.
- Navabakhsh, M., Nazari, J. & Eidari, N. A. (2009). Sociological explanation of factors affecting social cohesion among villagers (case study: Ilam province). *Social Sciences, Islamic Azad University*, 3(7), 1-20.
- Parsa, A. (2015). *Scientific and literary analysis of Persian proverbs and verses*. Research Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Qaderi, T., & Alqouna, Z. (2017). Investigating selfish individualism and its related factors among students of Shiraz University. *Social Sciences Quarterly*, 26(79).
- Qaemmaqami, F. (1977). *Freedom or captivity of women*. Javidan.
- Qamshadzahi, A. N. (2013). *Quranic healing*. The Voice of Islam.
- Qasemi, F. (2004). *Levels and components of identity, theoretical foundations of identity and identity crisis* (edited by Ali Akbar Alikhani). Jihad University Humanities and Social Sciences Research Institute.
- Qolipour, A. (2008). *Sociology of organizations: a sociological approach to organization and management*. Samt.
- Rakhshani, V. M. (2004). *Baluchi Batal and Galwar*. Darul Islam.
- Saremi, S. (2003). *The image of society in Attar's works*. Research Institute of Humanities and Cultural Studies.

آسیب‌شناسی فرهنگی قوم بلوچ براساس مَثَل‌ها _____ اسحاق میربلوچ زائی و همکاران

- Sarfi, M. R. (2004). Reflection of superstitious beliefs in Mathnavi. *Journal of the Faculty of Literature*, 12, 103-128.
- Sepahi, M. A., & Mirbaluchzaei I. (2013). *Baluch proverbs*. Taftan.
- Shujaei, J. (2009). Folk determinism, roots and consequences. *Research Journal*, 14, 153-180.
- Sipak, P. (2010). *Iranian folklore literature* (translated into Farsi by Mohammad Akhgari). Soroush.

